

GELLÉR TIBOR

NEVELT IS, NEMCSAK OKTATOTT

Megtisztelő felkérésnek teszek eleget, amikor Penavin tanárnőről szólok. Annál is inkább szívesen teszem ezt, mivel Penavin tanáró nemcsak a gimnáziumban tanított engem is, hanem a főiskolán is találkoztunk, később pedig az újvidéki tanítóképzőben érettségi kiküldöttként is üdvözölhettem. Aztán tanította a húgomat, majd a fiamat és a menyemet is. Ezt nem érdekességből mondtam el, hanem bizonyítom ezzel is, hogy a tanáró nemzedékeket nevelt fel, és 1947-től már nem is középiskolás fokon. A tanáró tudományos munkásságáról ma este mások hivatottak szólni, az én szerepem egy röpké emlékezés a szabadkai gimnáziumban eltöltött utolsó egy-két évre, majd a főiskolára.

Az emlékképek harmincöt év alatt megfakulnak, de annál erőteljesebben élnek a lényegesek, és a tanáró esetében és a mi esetünkben is lényeges, hogy a tanáró itt maradt Szabadkán, itt maradt a Vajdaságban. A háború alatt kapott elhelyezést a szabadkai gimnáziumban, a megszállás alatt, amikor politikailag korrumpált, a Horthy-rendszert elfogadó és hirdető tanárokat is kapott a szabadkai tantestület, akik a felszabadulásakor vagy elmenekültek, vagy elnyerték méltó büntetésüket. A tanárónak nem kellett menekülnie, itt maradt, velünk, a diákjaival, és részese lett egy új értelmiség nevelésének. S ha visszagondolunk ezekre az évekre, ezt tartom a leglényegesebbnek. Mert innen a Vajdaságból kétszer menekült el az az értelmiségi réteg, amely politikailag exponálta magát. 1919-ben és 1945-ben.

A háború után, 1945 után, nemcsak egy országot kellett romjaiból felépíteni hanem egy új társadalmat is, új pedagógusokat is kellett adni a vajdasági magyarságnak, új értelmiségeiket a becsületesen helytálló idősebbek mellé, s ennek az újnak a termeléséből vette ki részét a tanáró, s volt mindenkor a segítségünkre, nemcsak a tanításban vagy az ifjúsági munkában, hanem emberségével is mellettünk állt. S ha most jól meggondolom, a tanárónak is nagy érdeme van abban, hogy 1947-ben, az első érettségiző nemzedék oly nagy optimizmussal, oly nagy lelkesedéssel, hittel és akarattal volt felverte az s indul el országépítő útjára. Mert az irodalommal, az irodalom tanításával a tanáró emberségre is nevelte a diákjait. Nevelt is, nemcsak oktatott. És mi, akik 1947 után is együtt maradtunk vele, csak örülhettünk, hogy mindenkor segítőkész ember áll mellettünk, akinek szívügye volt a tanárképző főiskola magyar nyelv és irodalom katedrája vagy pár évi vajúdas után a Magyar Tanszék megnyitása és fejlesztése.

S ha emlékezésre kértek, akkor ezt választottam ma estére, szerintem a lényegét. Mert emlékből sok van, eseményből sok van, sőt még apró részletekkel is tarkítható lehetett volna ez a pár perc, ha a tanáróról szólok. S már csak az is erény, ha valakire van miért és van mit emlékezni.

*

Az új környezetbe könnyen beleilleszkedett, s Szabadka, e nyugalmas, a maga szerénységével és hangulatával kellemes otthona lett a hasonló lelkületű tanárnak. Végleges lakóhely mégsem lehetett, mert az Újvidéki Tanárképző Főiskola nem nélkülözhetette, s 1947-ben ott folytatta a munkát. B. Szabó Györggyel, Balázs Piri Aladárral, majd Balázs Piri Teodórával és Sturc Bélánéval, az elismert és népszerű tanárokkal dolgozott a Magyar Nyelv és Irodalom Szakon. Hallgatóival a kötelező órák mellett tulajdonképpen itt kezdte meg a terepi oktatást, a terepi gyűjtést. Elhunyt irodalomtörténészünk munkáiból, rajzaiból több érdekes és figyelemre méltó adalékot tudhatunk meg erről az időszakról és azokról a helyekről, ahova Penavin Olga elvezeti hallgatóit. Idézzünk most ezekből a jegyzetekből:

Elfelejtett magyar népszízet... Így nevezték valamikor a szlavóniai magyar falvakat. Kórógyot, Szentlászlót, Harasztit, Rétfalut és a többi magyar községet. Számталanszor megállapították, hogy ezekkel a falvakkal senki sem törődött, hogy pusztul a magyarság és elhorvátosodik. Hogy eltűnik az ősi magyar nyelv, amelynek századokon át a szlavóniai magyarság volt egyik őrzője. Hogy eltűnik a népdal, a mese, eltűnik a viselet, eltűnnek a régi építkezési formák.

Tudományos expedíciók készültek idejönni. Kodály Zoltán is, hogy dallamvilágukat lejegyezze és megóvja a pusztulástól. Valóban máig sem sikerült számba venni azt az értéket, amelyet a szlavóniai magyarság nyelvben és dallamban megőrzött. Sürgető feladatunk felmérni ezt a hagyatékot.

Sikerül-e?

Míg ezt végiggondolom, itt, a kórógyi főutca házsorai tövében, egy kidöntött eperfatörzsön ülve, már meg is kezdtem az ismerkedést az élő faluval. Egy régi ház faragott, oszlopos tornácát nézem és félfüllel a kerítés mögött folyó beszélgetésre figyelek. Csodálatos nyelven beszélnek. A hangképzés eredetisége, szokatlanság az, ami legjobban meglepi a távolról jött magyart. Mintha kódexirodalmunk nyelve hangzana fel. A diftonguok, a kettős magánhangzók változatossága, bősége, az illabiális a ejtése, a nyelv zeneisége és a régi szavak sokasága.

Mennyi lejegyezni való!

Valóban kutató és gyűjtőcsoportokat kellene szerveznünk, hogy mielőbb összegyűjtsük mindazt, amit a nép századokon keresztül megőrzött. És figyelni a népet az új életformák között, a régi és az új küzdelmét — az egyénben, a családban, a község életében, a nyelvben, az életfelfogásban, a társadalmi életben.

Évtizedes mulasztást kell helyrehoznunk, sok évszázados fejlődést kell felmérnünk.

Lesz-e elég erőnk hozzá?"

— teszi fel a kérdést végül B. Szabó György.

Igen! Lett erőnk, de ez főleg egyetlen emberben összpontosult. Hárgmkötetes *Szlavóniai (kórógyi) szótára* itt áll előttünk. „Köszönettel tartozom a Tartományügyi Érdekközösségnek az anyagi támogatásért, hasonlóképpen a Hungarológiai Intézetnek és a Forum kiadóvállalat munkaközösségének a kiadásért” — mondja Penavin Olga, amikor megköszöni adatközlőinek is a segítséget. Kétségtelen, hogy szótára társadalmi és emberi összefogásnak az eredménye, de ez az összefogás csupán a lehetőségeket biztosította a gyűjtéshez, a feldolgozáshoz és a kiadáshoz. Az igazi s az egyetlen hála végül mégiscsak az övé. S ezzel befejeződött egy jelentős tudományos vállalkozás is. 1978-ban, amikor a harmadik kötet is az olvasók asztalára került, Bori Imre, az irodalomtörténész többek között így szólt a műről: „A szótár jelentősége nemcsak nyelvtudományi, pontosabban dialektológiai szempontból méltányolható. A háromkötetes mű — elkészültével — valójában szétfeszítette a nyelvészeti cél szabta kereteket, éppen ezért elképzelhető, hogy nem is elsősorban nyelvészek forgatják majd haszonnal, hanem a népelet iránt érdeklődők általában. Azzal ugyanis, hogy Penavin Olga egy lehetséges teljesség igényével összegyűjtötte a szlavóniai magyarság szókészletét, ilyen módon betekintést kínálva egy nyelvjárási terület népének szóhasználatába és szóismeretébe, megközelítő pontossággal jelölve ejtésmódját, egyúttal a szlavóniai magyarság világ- és tárgyismeretének a katalógusát is elkészítette. Bátran állíthatjuk tehát, hogy a *Szlavóniai (kórógyi) szótár* elsősorban a szlavóniai magyarságnak néprajzi lexikona.”

S most, e sok idézet után, szóljon hozzánk maga Penavin Olga adatközlőivel!